

Aktivni turizam kao oblik održivog razvoja planinskog centra Zlatibor

Active tourism as a form of sustainable development of the mountain resorts Zlatibor

Katarina Bjelić, master, saradnik u nastavi, dr Miroslav Knežević, vanredni profesor, dr Aleksa Panić, docent
Univerzitet Singidunum, Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment, 11000, Beograd, Srbija

Sažetak— Kao jedna od ključnih karakteristika održivog turizma, aktivan odmor, aktivni turizam, u prirodi ima veliki potencijal u kreiranju raznovrsnije i bogatije turističke ponude, čiji je cilj da zadovolji sve zahtevnije potrebe i očekivanja savremenog turista. Ovaj rad istražuje ulogu aktivnog turizma kao osnove održivog razvoja planinskog centra Zlatibor. Kroz analizu sportskih i rekreativnih aktivnosti, kao što su planinarenje, biciklizam, jahanje konja i istraživanje prirode kvadovima, rad ispituje njihov doprinos turističkoj atraktivnosti i dugoročnoj održivosti destinacije. Prednosti aktivnog turizma ogledaju se u proširenju turističke ponude Zlatibora, ali i u njegovoj ključnoj ulozi očuvanja prirodnih resursa. Važno je naglasiti da aktivni turizam pruža značajan doprinos u promovisanju ekološki odgovornih praksi poslovanja. Istraživanje pokazuje visok nivo zadovoljstva posetilaca, ali i potrebu za dodatnim razvojem manje popularnih aktivnosti, kao što su rekreativni fitnes treninzi na otvorenom i orijentiring. Ulaganjem u održive oblike turizma, Zlatibor može dodatno osnažiti svoju poziciju kao vodeća planinska destinacija, istovremeno osiguravajući balans između turističkog razvoja i očuvanja prirodnog okruženja.

Ključne reči – održivi razvoj turizma; aktivni turizam; planinski turizam

Abstract—As one of the key characteristics of sustainable tourism, active vacation, active tourism, in nature has great potential in creating a more diverse and rich tourist offer, whose goal is to satisfy the increasingly demanding needs and expectations of the modern tourist. This paper investigates the role of active tourism as a strategy for the sustainable development of the mountain center Zlatibor. Through the analysis of sports and recreational activities, such as hiking, cycling, horseback riding and exploring nature with quads, the paper examines their contribution to the tourist attractiveness and long-term sustainability of the destination. The advantages of active tourism are reflected in the expansion of Zlatibor's tourist offer, but also in its key role in preserving natural resources. It is important to emphasize that active tourism provides a significant contribution in promoting environmentally responsible business practices. The research shows a high level of visitor satisfaction, but also the need for additional development of less popular activities, such as outdoor recreational fitness training and orienteering. By investing in sustainable forms of tourism,

Zlatibor can further strengthen its position as a leading mountain destination, while ensuring a balance between tourism development and preservation of the natural environment.

Keywords – sustainable tourism; active tourism; mountain tourism

I. UVOD

Turizam je privredna delatnost koja za državu u okviru koje se razvija donosi prihode od turističkog prometa, brojne investicije, razvoj infrastrukture, zaposlenje lokalne populacije, ali i niz negativnih efekata kao što su prekomerni broj turista, konflikti u korišćenju prostora, porast zagađenja, porast kriminala. U cilju minimiziranja negativnih efekata, a unapređenja i razvoja održivog i odgovornog turizma poželjna je implementacija principa održivog turizma. UNWTO održivi turizam definiše kao turizam koji u potpunosti poštuje svoje sadašnje i buduće ekonomske, društvene i ekološke uticaje, istovremeno obezbeđujući potrebe posetilaca i lokalne zajednice uz očuvanje prirodne sredine [1]. Prema rezultatima istraživanja Petrick i Gramzow (2012), održivi turizam predstavlja balans između ekonomske koristi za zainteresovane strane turističke privrede, očuvanje životne sredine i dobrobiti lokalne zajednice [2].

Turisti imaju razvijenu svest o značaju primene održivog razvoja turizma i pokazuju želju da svojim učešćem doprinesu očuvanju prirodne sredine [3]. Popularnost održivog turizma kroz aktivni odmor raste na globalnom nivou, kao rezultat turističke potrebe za autentičnim doživljajem prirodnih resursa destinacije [4]. Sa druge strane, masovni turizam još uvek predstavlja pretnju, što potvrđuje neophodnost primene razvoja turističke destinacije kroz poštovanje održivih praksi poslovanja [5].

Aktivni turizam je oblik turizma koji se temelji na fizičkim aktivnostima i iskustvima koja angažuju posetioce u različitim vrstama sportova i aktivnosti na otvorenom. Cilj aktivnog turizma nije samo opuštanje ili uživanje u prirodi, već i fizičko angažovanje, istraživanje novih mesta kroz aktivan način života. Aktivnosti turista u okviru aktivnog turizma uglavnom

su u sinergiji sa sportskim turizmom i avanturističkim turizmom. S tim u vezi, u okviru aktivnog turizma turisti najčešće preferiraju:

- **planinarenje i trekking** tj. obilazak planinskih staza, šetnje po prirodi i istraživanje nepristupačnih terena;
- **biciklizam** na ravnim terenima i na planinskim putevima;
- **vodne sportove** kao što su kajak, rafting, jedrenje, surfovanje, ronjenje;
- **zimske sportove** u koje ubrajamo skijanje i snowboarding;
- **avanturističke sportove** kao što su: zip-line, paraglajding, kanjoniranje.

Osim što pruža zdrav način bavljenja sportom, aktivni turizam doprinosi i održivom razvoju destinacija jer se često bazira na korišćenju prirodnih resursa na ekološki prihvatljiv način. Ovaj oblik turizma omogućava turistima da budu fizički aktivni dok istražuju i doživljavaju prirodne lepote i lokalnu kulturu. Zdravlje je ključni motivator za fizičku aktivnost, jer održava telo u dobrom stanju i smanjuje rizik od bolesti [6]. Turizam može doprineti ovom cilju kroz obogaćivanje ponude rekreativnih aktivnosti u prirodi, poput pešačenja, biciklizma i planinarenja. Ove aktivnosti podstiču fizičku aktivnost i promovišu zdraviji način života kroz ekološki prihvatljive aktivnosti u prirodi.

Na osnovu dobijenih rezultata rada Borovčanin i Lesjak (2021), sportski turizam se razvija kao značajan segment aktivnog odmora i rekreativnih aktivnosti u prirodnom okruženju [7]. U kontekstu održivosti turizma, važno je naglasiti da razvoj sportskog turizma mora biti usklađen sa principima ekološke odgovornosti, kako bi se očuvala prirodna baština i smanjio negativni uticaj turizma na životnu sredinu. Da bi se dodatno podstakao razvoj aktivnog turizma u sinergiji sa sportskim turizmom, neophodno je prilagoditi infrastrukturu turističkih destinacija potrebama turista koji preferiraju aktivan odmor i boravak u prirodi, istovremeno primenjujući održive prakse u izgradnji i upravljanju. Ovakve aktivnosti ne samo da pružaju mogućnosti za rekreaciju i uživanje za sve generacije, već i omogućavaju promociju zdravog načina života, kvalitetnog provođenja slobodnog vremena u prirodnom okruženju i dugoročnog očuvanje resursa za buduće generacije [8].

Ekoturizam podrazumeva odgovorno putovanje sa minimalnim negativnim uticajem na biodiverzitet uz širenje ekološke svesti o važnosti poštovanja standarda održivog razvoja turizma kako kod turista, tako i kod lokalnog stanovništva, kao pružaoca turističke usluge [2]. Ovaj odgovorni oblik turizma sve više je zastupljen u svetu, a zahvaljujući implementaciji principa održivog turizma moguć je rast tražnje za ekoturizmom u Srbiji, kao i doprinos razvoju sa ekonomskog, društvenog i ekološkog aspekta lokalnih zajednica na ovom prostoru [9].

U postojećoj Strategiji razvoja turizma Republike Srbije definisani su ključni elementi za razvoj turizma do 2025. U delu ove strategije pod nazivom „Plan konkurentnosti“, Zlatiborski region je, kao jedinstvena turistička destinacija, prezentuje kao "planinsko letnje-zimsko odmaralište u klasteru utvrđenih koraka optimalnog modela razvoja segmenta planinskog odmora" [10]. U skladu sa tim smatramo da upravo Zlatibor može predstavljati dobar primer destinacije koja ima relane osnove za dalji razvoj aktivnog turizma. Takođe, rezultati poslednjih istraživanja primene indikatora održivosti na Zlatiboru pokazali su da razvoj turizma na ovoj destinaciji pozitivno utiče na lokalno stanovništvo, što predstavlja „push-up“ efekat daljeg razvoja destinacija tog tipa [11].

II. METODOLOŠKI OKVIR

Predmet ovog istraživanja je ispitivanje potencijala aktivnog turizma na Zlatiboru i uticaja sportskih manifestacija na održivi razvoj planinskog centra. Istraživanje se temelji na analizi percepcije turista koji su učestvovali u sportsko-rekreativnim aktivnostima, kao što su jahanje konja u prirodi, istraživanje planine kvadovima, orijentiring, planinarenje, biciklizam, rekreativni fitnes treninzi na otvorenom, kao i korišćenje trim staza i teretana na otvorenom. Ove aktivnosti imaju veliki potencijal za očuvanje prirodnih resursa Zlatibora i igraju ključnu ulogu u promociji održivog razvoja turizma.

Anketni upitnici su distribuirani putem digitalnih kanala, što je omogućilo efikasno prikupljanje podataka od širokog spektra turista. Uzorak je obuhvatio 124 ispitanika koji su učestvovali u najmanje jednoj sportskoj aktivnosti tokom svog boravka na Zlatiboru, čime je obezbeđeno reprezentativno uzorkovanje. Statistička obrada podataka obuhvatila je deskriptivnu analizu kako bi se identifikovali glavni trendovi i korelacije između turističkih preferencija i interesa za sportske manifestacije, a rezultati će pomoći u boljem razumevanju uticaja ovih aktivnosti na razvoj održivog turizma.

III. REZULTATI

Rezultati istraživanja ukazuju na nekoliko ključnih podataka koji se odnose na demografske karakteristike ispitanika. Žene čine dominantan deo uzorka (77,4%), što može ukazivati na veću zainteresovanost žena za aktivni turizam na Zlatiboru, dok 22,6 % čine muškarci.

Takođe, najzastupljenija starosna grupa su ispitanici uzrasta od 18 do 25 godina, koji čine 67,7% uzorka, dok sledeća starosna grupa od 26 do 35 godina obuhvata 16,1%. Zastupljenost opada s godinama, pa tako grupa od 36 do 45 godina čini 8,9%, dok starije grupe od 46-55 godina (3,2%), 56-65 godina (2,4%) i 66+ godina (1,6%) imaju znatno manji udeo.

Najveći procenat ispitanika (35,2%) poseti Zlatibor više od tri puta godišnje, što ukazuje na visok nivo lojalnosti prema destinaciji. S druge strane, 29,5% ispitanika dolazi na Zlatibor samo jednom u više godina. Takođe, 19,7% poseti Zlatibor jednom godišnje, dok 15,6% dolazi dva do tri puta godišnje. Ovi podaci sugerišu potrebu za daljim promocijama i unapređenjem aktivnosti kao što su planinarenje, biciklizam i

rekreativni treninzi kako bi se povećala učestalost poseta, naročito među povremenim posetiocima. Bolja promocija aktivnog turizma u prirodi, koji podržava održivi razvoj destinacije, može uticati na privlačenje stranih turista koji imaju znatno razvijeniju svest o očuvanju prirodne sredine, što pozitivno utiče na ekonomski rast destinacije.

Zlatibor kao planinska destinacija je najpopularniji među porodicama sa decom, što je potvrdilo 46,7% ispitanika. Značajan broj posetilaca, 39,3%, dolazi sa prijateljima, dok 12,3% posetioca dolazi sa partnerom ili partnerkom, a samo 1,6% ispitanika je boravilo na Zlatiboru sami. Ovi rezultati ukazuju na potrebu za dodatnim sadržajem koji bi zadovoljio različite grupe turista. Poseban fokus treba staviti na aktivnosti koje su prilagođene porodicama sa decom, kao i na grupne avanture za prijatelje i romantične sadržaje za parove.

Analiza odgovora iz Tabele 1 pokazuje da su planinarenje i pešačenje najpopularnije aktivnosti na Zlatiboru (77,9%), dok istraživanje planine kvadovima (20,5%) i korišćenje trim staza (18,9%) takođe privlače posetioce. Aktivnosti poput jahanja konja (28,7%) i biciklizma (12,3%) imaju potencijal za razvoj, dok rekreativni fitness treninzi (5,7%) i orijentiring (9%) zahtevaju bolju promociju. Potrebno je povećati promociju manje zastupljenih aktivnosti, posebno na lokacijama poput međustanice Gold gondole, kako bi se diversifikovala ponuda i povećao interes turista za aktivni odmor.

TABELA 1 Učešće ispitanika u rekreativnim aktivnostima

Učešće ispitanika u rekreativnim aktivnostima	Procenat (%)
Planinarenje/pešačenje	77,9%
Rekreativno jahanje konja	28,7
Istraživanje planine kvadovima	20,5
Trim staze i teretane na otvorenom	18,9
Biciklizam	12,3
Orijentiring	9
Rekreativni fitness treninzi na otvorenom	5,7
Ništa od navedenog	11,5

Podaci autora

Dobijeni podaci ispitivanja prikazani u Tabeli 2 dokazuju da su prirodni resursi Zlatibora glavni motiv za posetu (60,7%), dok avantura i rekreacija motivišu 43,4% ispitanika. Porodični izlet je motivisao 37,7% posetilaca, što potvrđuje značaj Zlatibora kao porodične destinacije. Ovi podaci ukazuju na potrebu za očuvanjem prirodnih resursa, kao i za daljim razvojem ponude avanturističkih i porodičnih aktivnosti, uz promociju društvenih sadržaja kako bi se zadovoljili različiti profili turista.

TABELA 2 Glavni motivi ispitanika za posetu Zlatibora

Glavni motivi ispitanika za posetu Zlatiboru	Procenat (%)
Poseta prirodnim predelima Zlatibora	60,7
Avantura i rekreacija	43,4
Porodični izlet	37,7
Druženje i upoznavanje novih ljudi	21,3

Drugo	10,7
-------	------

Podaci autora

Istraživanje o očekivanjima posetilaca Zlatibora ukazuje da je većina ispitanika (39,3%) smatra da su njihova očekivanja uglavnom ispunjena, dok 32,8% smatra da su potpuno ispunjena. Iako je ukupna ocena pozitivna, 22,1% ispitanika smatra da su očekivanja delimično ispunjena, a mali broj (5,7%) smatra da nisu ispunjena. Ovo ukazuje na visoki stepen zadovoljstva, ali i potrebu za daljim unapređenjima u ponudi kako bi se povećalo potpuno ispunjenje očekivanja turista.

TABELA 3 Ocena ispunjenja očekivanja turista

Ocena ispunjenja očekivanja turista	Procenat (%)
1 – uopšte nisu ispunjena	0,8
2 – nisu ispunjena	4,9
3 – delimično ispunjena	22,1
4 – uglavnom ispunjena	39,3
5 – potpuno ispunjena	32,8

Podaci autora

Rezultati ankete pokazuju da 69,9% ispitanika preporučuje Zlatibor kao destinaciju za aktivan odmor, što ukazuje na visok nivo zadovoljstva ponudom. Dodatnih 24,4% ispitanika ima rezervisane stavove, što znači da postoji prostor za unapređenje aktivnosti. S druge strane, 5,7% ispitanika ne bi preporučilo Zlatibor, što ukazuje na potencijalne nedostatke u ponudi. Ovi podaci sugerisu potrebu za daljim razvojem i promocijom aktivnosti kako bi se povećalo zadovoljstvo turista.

IV. ZAKLJUČAK

Zlatibor ima veliki potencijal za razvoj turizma, prirodne i antropogene vrednosti, a trenutni imidž destinacije je narušen zbog intenzivne urbanizacije naseljenog centra, što stvara negativan utisak među posetiocima koji očekuju netaknutu prirodnu sredinu. Uključivanjem lokalnih turističkih stejkholdera u razvoj ponude bazirane na održivim principima, Zlatibor može da ponudi autentično iskustvo turistima koje je u skladu sa ekološkim vrednostima, što bi rezultiralo povećanjem atraktivnosti destinacije, unapređenjem imidža i dugoročne održivosti.

Kroz učešće u rekreativnim šetnjama koje organizuju planinarska društva, turisti imaju priliku da istraže netaknute prirodne predele Zlatibora, uživajući u njegovim prirodnim lepotama. Za ljubitelje avanture, ture jahanja kroz zlatiborske pašnjake pružaju jedinstven uvid u prirodu, koja predstavlja jedan od najvrednijih resursa ovog planinskog centra. S druge strane, ljubitelji kvadova mogu istraživati prirodu na dinamičan način, čime se dodatno proširuje ponuda aktivnosti. Deca, kao i odrasli, mogu uživati u orijentiringu, koji je posebno atraktivan za posetioce iz gradskih sredina, s obzirom na to da boravak u prirodi ima izuzetne koristi za zdravlje, posebno u Zlatiboru, koji se smatra vazdušnom banjom. Takođe, fitness treninzi na otvorenom, organizovani u blizini Ribničkog jezera, predstavljaju optimalnu kombinaciju fizičke aktivnosti i očuvanja zdravlja, što predstavlja autentičnu

kombinaciju boravka u prirodi, kroz očuvanje zdravlja, uz rekreativne treninge, što je praćeno očuvanjem prirodne sredine.

Iako ove aktivnosti doprinose očuvanju zdravlja i održivosti, postoji potreba za boljom promocijom ovih sadržaja kako bi turisti bili bolje informisani o mogućnostima za aktivan odmor na Zlatiboru. Takođe, neophodno je proširiti ponudu sličnih aktivnosti koje se baziraju na aktivnom boravku u prirodi i očuvanju prirodne sredine. Neophodno je organizovati dodatne aktivnosti koje se baziraju na aktivnom boravku u prirodi i očuvanju prirodnog okruženja, što bi značajno unapredilo kvalitet turističke ponude. Važno je naglasiti da je potrebno obezbediti stručan i kvalifikovan kadar koji će organizovati i sprovesti ovakve aktivnosti, što garantuje kvalitet pružene usluge. Takav stručan kadar, sa razvijenom svešću o očuvanju prirodne sredine, ima ključnu ulogu u širenju važnosti očuvanja prirodne sredine među turistima, podstičući ih da poštuju prirodu i aktivno doprinose održivosti destinacije. Prema istraživanju Bjelić, Vujko, Panić (2024), stanovnici Zlatibora nemaju potpuno razvijenu svest o značaju njihovog angažovanja i podrške razvoju turističke delatnosti. Edukacija lokalnog stanovništva o principima i značaju održivog razvoja turizma, uz širenje svesti kod stanovništva doprineće dodatnom rastu tražnje za ovom specifičnom vrstom turizma u Srbiji [9]. S tim u vezi, važno je ukazati da postoji prostor za unapređenje svesti i aktivno uključivanje zajednice u dalji razvoj održivog turizma, što bi doprinelo napretku destinacije, ali i povećanju zadovoljstva turista i postizanju njihove lojalnosti [12].

LITERATURA

- [1] International Tourism Highlights, 2021 Edition, UNWTO, Madrid, 2021.
- [2] M. Petrick i A. Gramzow, „Harnessing communities, markets and the state for public goods provision: Evidence from post-socialist rural Poland“, *World Dev.*, vol. 40, br. 11, str. 2342–2354, 2012.
- [3] R. Nunkoo i H. Ramkissoon, „Power, trust, social exchange and community support“, *Ann. Tour. Res.*, vol. 39, br. 2, str. 997–1023, 2012. DOI: 10.1016/j.annals.2011.11.017.
- [4] J. Chen, Y. Huang, E. Q. Wu, R. Ip, i K. Wang, „How does the rural tourism experience affect green consumption in terms of memorable rural-based tourism experiences, connectedness to nature and environmental awareness?“, *J. Hosp. Tour. Manag.*, vol. 54, str. 166–177, 2023.
- [5] F. Sørensen i T. S. Grindsted, „Sustainability approaches and nature tourism development“, *Ann. Tour. Res.*, vol. 91, art. br. 103307, 2021.
- [6] E. Kruszyńska i J. Pocza, „Difficulties limiting access to sports and recreational facilities in the city in the perceptions of service users. Sports and recreational infrastructure management policy—Poznan case study“, *Int. J. Environ. Res. Public Health*, vol. 17, br. 5, art. br. 1768, 2020.
- [7] D. Borovčanin i M. Lesjak, *Sportski turizam*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2021.
- [8] A. B. Usmanova, „Sport tourism as a sport and form of activity“, *Eur. J. Innov. Nonformal Educ.*, vol. 2, br. 1, str. 212–214, 2022.
- [9] I. Vasić i N. Radović, „Ekoturizam u uslovima pandemije COVID-19 na primeru Donjeg Podunavlja“, *Ecologica*, vol. 28, br. 103, str. 417–425, 2021. DOI: 10.18485/ecologica.2021.28.103.12.
- [10] N. Sekulović, S. Čerović, M. Knežević, D. Barjaktarović i F. Đoković, „The impact of economic crisis and non-economic factors on the tourism industry in Zlatibor“, *Eur. J. Appl. Econ.*, vol. 12, br. 1, str. 1–9, 2015.
- [11] E. Stojanović, A. Vujko i M. Knežević, „The state and perspectives of the Zlatibor rural tourism development from the aspect of sociological indicators of sustainability“, *Serb. J. Eng. Manag.*, vol. 9, br. 2, 2024.
- [12] K. Bjelić, A. Vujko i A. Panić, „Comparative analysis of the Kranjska Gora and Zlatibor tourism destinations' competitiveness in function to improve the tourist offer—Kranjska Gora and Zlatibor case study“, *Eur. J. Appl. Econ.*, vol. 21, br. 2, str. 88–106, 2024.